

*Sarmīte Dukāte*  
*Sociālo zinātņu maģistre Sabiedrības vadībā*

*Pētījums veikts diplomdarba "Sociālais darbs valsts civiltiesību birojā ar  
čigāniem kā etnisku minoritāti" ietvaros SDSPA "Attīstība"*

*Rīga, 2000*

## **Čigāni Latvijā**

### **1. Latvijas čigānu sociāli psiholoģiskais portrets**

Latvijā dzīvojošo čigānu sociāli psiholoģiskais portrets veidots, izmantojot brīvās intervijās ar čigānu kopienas pārstāvjiem iegūto informāciju. Šī pētījuma ietvaros notika sarunas ar 5 čigāniem, kas kopumā aizņēma 10 stundas ilgu laika periodu.

Čigāni paši sevi iedala Latvijas čigānos - tie ir cilvēki, kas šeit dzīvojuši kopš piedzimšanas, un Krievijas u.c. čigānos - tie ir cilvēki, kas Latvijā ieradušies vēlāk, bet tagad jau pastāvīgi apmetušies šeit uz dzīvi. No intervētajiem čigāniem 3 ir t.s. Latvijas čigāni, bet 2 - ieradušies Latvijā no Krievijas un Ukrainas pirms vairākiem gadu desmitiem.

Visi respondenti ir vīrieši vecumā no 34 līdz 47 gadiem ar augstu ienākumu līmeni. 3 no viņiem aktīvi piedalās dažādās ar savas tautas atbalstīšanu un attīstīšanu saistītās aktivitātēs. Nevienam no viņiem nav augstākās izglītības. Respondentu izglītības līmenis svārstās no 8 klašu pabeigšanas līdz pat vidējās muzikālās izglītības iegūšanai. Respondenti ir precējušies, viņiem visiem, izņemot vienu, ir vairāki bērni.

Attiecībā uz pašu interviju gaitu jāsaprot, ka tās vienmēr notika ļoti patīkamā un sirsnīgā gaisotnē, taču nevar neatzīmēt, ka respondentiem diezgan lielas grūtības sagādāja nonākt līdz šīm sarunām - bieži gadījās tā, ka pēdējā brīdī kaut kas notika, un tikšanās atkārtoti vajadzēja pārcelt uz citu dienu. Tā brīžiem radās iespaids, ka čigāniem tomēr ir visai grūti ievērot precizitāti, jo galvenais ir konkrētajā brīdī notiekošais, kas var būt interesantāks par norunas pildīšanu. Otrkārt, šķiet, ka čigāniem vispār ne pārāk patīk lietas ieplānot konkrēti - jo galvenais šķiet process, bet nevis tā rezultāts.

Runājot par tieši šo respondentu izvēlēšanu intervijai, jāsaprot, ka tas notika tādēļ, ka viņiem kā tomēr izglītotākajiem un/vai redzamākajiem čigānu kopienas pārstāvjiem, kuri arī ikdienā iesaistās dažādās ar čigānu situācijas uzlabošanu saistītās aktivitātēs, bija vislabākās iespējas raksturot čigānu vispārējo stāvokli kopumā, izsakot arī savus spriedumus un idejas, kā varētu veikt kādas izmaiņas.

Galvenie aspekti, kas tika pētīti, bija sekojoši: izglītība, nodarbinātība, finansiālie līdzekļi, čigānu likumi un kopiena, ģimene, čigānu psiholoģiskais pašapraksts, dzīvesvieta, attiecības ar likumu - un kārtību sargājošajām iestādēm, reliģiskā ticība, ceļošana, čigānu attiecības ar nečigāniem.

Iegūtā informācija ir apkopota tālāk sekojošajā tekstā.

Latvijā dzīvojošo čigānu dzīvē būtisks lūzums notika 90.-o gadu sākumā, kad tika atgūta valsts neatkarība un mainījās visa sociāli ekonomiskā sistēma.

Līdz šim posmam čigānu dzīves līmenis bija bijis visai augsts un pārticīgs. Labus ienākumus nesa tirdzniecība ar "deficītu" - precēm, kas tolaik oficiālajā pārdošanā nebija pieejamas. Lietuvā tika iepirktas preces un tad vestas uz Maskavu, kur tās bija iespējams pārdot par daudz lielāku summu. Tirdzniecība vedās labi, jo darbošanos šajā jomā čigāni paši uzskata par iespēju izpaust savu īpašo talantu.

Kaut arī tirgoties ar "deficītu" bija riskanti, jo par to draudēja sods, šis risks parasti gan attaisnojās, jo gadījās, ka dienā čigāns varēja nopelnīt pat 500 rubļus, kas tam laikam bija prāva summa, jo pat divkārt, trīskārt pārsniedza algu, kādu "godīgie" cilvēki saņēma par mēneša darbu. Protams, čigāni dzīvoja bagāti - viņiem piederēja savas mājas, automašīnas u.c. Vieglais iztikas pelnīšanas veids un iespēja salīdzināt nopelnīto ar izglītotu cilvēku algām noveda čigānu tautu pie uzskata, ka izglītoties nav nepieciešams, un līdz ar to čigānu bērni skolu pārsvarā neapmeklēja.

Un tad 90.-o gadu sākumā nāca jau pieminētās pārmaiņas, kas "deficītu" atstāja pagātnei, jo tagad kļuva iespējams legālā veidā nopirkt pilnīgi visu. Čigāniem zuda viņu galvenais iztikas avots, bet pārorientēties uz jauno sistēmu un piemēroties jaunajiem apstākļiem nemaz nebija tik viegli.

1991. - 1992.gads Latvijā iezīmējās ar dažādu kooperatīvu darbību, kurā iesaistījās arī uzņēmīgākie čigāni. Pēc viņu pašu vērtējuma, tolaik valstī pastāvēja labs vidējais līmenis, kas nodrošināja laba vidējā biznesa attīstību. Čigāni iesaistījās ar naudas konvertāciju saistītajās aktivitātēs, piemēram, sadarbībā ar Krievijas pārstāvjiem tika nodibināta akciju sabiedrība, kura darbojās 3 gadus. Vēl, piemēram, tika izveidota

firma, kas piegādāja celtniecības materiālus no Ķīnas un ASV. Taču šis process bija apgrūtināts, jo, pirmkārt, bieži vien bija grūti izņemt licences, ja attiecīgās atbildīgās amatpersonas uzzināja, ka licences pieprasītājs pēc tautības ir čigāns. Turklāt pēc kāda laika sāka veidoties lielās celtniecības bāzes, kas konkurences rezultātā piespieda šo biznesu pārtraukt.

Taču vidusmēra čigānu dzīvē 90.-o gadu sākumā iestājās pavisam grūts laiks. Valstī par primārām tika atzītas citas vērtības. Arvien pieaugošāka kļuva labas izglītības loma, bet daudziem čigāniem izglītības nebija un vēl joprojām nav vispār. Tas savukārt izraisīja nespēju konkurēt darba tirgū un šobrīd milzīgo bezdarbu - legāla darba trūkumu čigānu vidū. Tomēr nu daudzu čigānu attieksme mainās, jo tiek atzīta nepieciešamība mācīties un iegūt dzīvē stabilitāti, kas zināmā mērā konfrontē ar čigānu nevēlēšanos darīt atsevišķus darbus, piemēram, par nelielu summu strādāt lauksaimniecībā. Kā atzīst viens no respondentiem, čigāni ir cilvēki, kas dzīvo šodienai, taču cits respondents par šādu domu izsakās, ka ar tādu moto dzīvo tikai pati zemākā čigānu kategorija.

Taču reālā dzīve piedāvā visai mazas iespējas izglītoties. Pirmkārt, jāuzsver tas, ka lielākā daļa čigānu pieder pie sabiedrības zemākā slāņa, kas nozīmē dzīvi nabadzībā. Pat ja sāk veidoties motivācija izglītoties, vecākiem bieži vien gluži vienkārši nav naudas, lai varētu atļauties bērnu sūtīt skolā. Tas pats attiecas uz vidējo izglītību ieguvušajiem čigānu jauniešiem, kuri vēlētos tālāk studēt augstākās izglītības iestādēs, jo līdzekļu trūkst arī tam.

Otrkārt, būtu nepieciešams Rīgā atvērt atsevišķu čigānu skolu - kurā tiktu izmantotas Eiropas standartiem atbilstošas gramatikas grāmatas. Šajā skolā vajadzētu strādāt skolotājiem ar Eiropas līmeņa atestāciju - šādā skolā čigāni savus bērnus sūtītu principa pēc. Papildus tam arī ir nepieciešams attīstīt čigānu valodas gramatiku. Tieši izglītības jautājums vairāku respondentu uztverē ir būtiskākais, lai, atrisinot to, automātiski atrisinātu arī visas pārējās problēmas

Bieži vien čigānu jaunieši 3 - 4 mēnešus mācās kādosursos (datorika, frizēšana). Taču problēmas sākas, kad kursi ir pabeigti - meklējot darbavietu, kur izmantot iegūtās prasmes. Pārsvārā potenciālais darba devējs, uzzinot, kāda ir darba meklētāja tautība, atsaka. No 100 darba meklētājiem darbu atrast reāli izdodas kādiem 2-3.

Šāda attieksme grauj cilvēku cerības, un tad jāmeģina atgriezties pie jau pieminētās tirdzniecības, ar kuru, starp citu, šodien vēl joprojām nodarbojas daudzi čigāni. Tagad tirdzniecība notiek, iepērkot preces Lietuvā, kur tās ir lētas, un pēc tām tās pārdodot

Krievijā un arī tepat Latvijā. Protams, tas vairs nav "deficīts", un arī nopelnīt ar to var nedaudz, tomēr čigānu izvērstā tirdzniecība turpinās tik un tā. Ir pat zināmi gadījumi, kad čigāni brauc uz ārzemēm un pērk lietotas automašīnas, ko šeit pārdot. Toties, ja kādreiz būtu nepieciešams saņemt aizdevumu bankā, čigāni zina, ka viņiem to dabūt būs grūti - aizspriedumu pret tautību dēļ.

Kā vērtē viens no interviju respondentiem, šodien galvenās čigānu nodarbošanās papildus tirdzniecībai ir zīlēšana, zagšana un muzicēšana. Turklāt ir čigāni, kas nodarbojas ar narkotiku tirdzniecību - gan tikai kā to izplatītāji, jo pats business Latvijā piederot čečeniem. Tiek veiktas arī citas kriminogēnas aktivitātes - zagšana, krāpšana, bet, kaut arī tas nav attaisnojami, čigāni to dara, lai izdzīvotu, jo legālas nodarbošanās nav. Tā ir liela čigānu tautas problēma, jo, tā kā bērni pārmanto ģimenē redzamo iztikas pelnīšanas modeli, ir skaidrs, ko vēlāk darīs tie, kuru vecāki šodien nodarbojas ar nelikumīgajām aktivitātēm.

Arī pašu čigānu vidū notiek narkotiku lietošana; to galvenokārt dara jaunieši. Ir bijuši mēģinājumi šo problēmu risināt ar kopienas iekšējo spēku palīdzību - vedot sarunas ar pusaudžiem, cenšoties viņus ietekmēt morāli, atteikties no kontaktiem ar viņiem. Arī čigānu vidū pastāv alkoholisms.

Attiecībā uz čigānu kriminogēnajām aktivitātēm tika pieminēts vēl viens aspekts, proti, tas, kā par tām tiek informēts masu medijos. Paši čigāni ir neizpratnē, kādēļ vienmēr tiek akcentēta viņu tautība, bet nekad netiek ziņots, ka noziegumu izdarījis, piemēram, latvietis. Turklāt bieži vien šādu informāciju pavada arī konkrētās personas vārds un pat attēls, tādā veidā pārkāpjot principu neapsūdzēt, kamēr nav iegūti pierādījumi par vainīgumu, kas bieži vien galu galā tā arī netiek iegūti. Taču informācija ir jau izskanējusi, bet sabiedrībai ir tendence izdarīt savus secinājumus par visu tautu, vērtējot pēc atsevišķu tās indivīdu rīcības. Diemžēl pozitīvie piemēri izcelti netiek.

Kā pastāstīja viens no respondentiem, čigāniem savas nacionālās piederības dēļ arī bieži veidojas konflikti ar policiju un prokuratūru. Konkrēti piemēri sastopami Ventspilī, kur bieži vien policija izmantojot turīgākos čigānus, lai "piepelnītos". Čigāni tiekot aizturēti arī bez pamatojuma, vai arī viņiem tiekot draudēts, ka tikai attiecīgas naudas summas iemaksāšanas gadījumā netiks radītas problēmas. Tā šī šantāža turpinās bezgalīgi, jo čigānus neviens nevēlas aizstāvēt. Arī prokuratūras darbinieki šajā ziņā atbalstot policiju, jo tāpat vēlas iegūt "papildus līdzekļus". Protams, ne jau vienmēr čigāni ir bez vainas, taču nereti notiek tā, kā aprakstīts

minētajā piemērā.

Daudzi Latvija dzīvojošie čigāni šodien nezina savas tiesības - un šis fenomens raksturīgs ne tikai viņiem, bet vispār plašai - galvenokārt trūcīgākajai - sabiedrības daļai. Čigāni nav informēti, piemēram, par tādām lietām kā iespējas saņemt sociālo palīdzību, kādas formalitātes jānokārto, lai iegūtu bezdarbnieka statusu u.c. Daudziem čigāniem nemaz nav bijusi darba grāmatiņa; ir gadījies, ka tā pazaudēta. Ja tomēr čigāns ir griezies pēc palīdzības, jāsaka, ka atkal ir bijuši gadījumi, kad cilvēkam ir atteikta sociālā palīdzība, domājams, pamatojoties tikai uz to, ka viņš ir čigāns - un viņam nepienākas, jo gan jau tāpat ir pietiekami sazagts.

Paši čigāni domā, ka vēršanas pret čigānu nacionalitāti, kas notiek gan jau pieminētajā veidā - masu mēdijos, gan arī tiešā vardarbīgā rīcībā (ir bijuši gadījumi, kad tiek piekauts vai pazemots kāds čigāns tikai tāpēc, ka viņš ir čigāns), varētu būt gan darbības, kas tiek veiktas "intereses" pēc, gan arī politisks pasūtījums, jo, iespējams, kādam varot nepatikt čigānu spēcīgā iekšējā vienotība, kas dod šai tautai īpašu spēku. Vēl viens pieminēšanas vērts aspekts ir čigānu kopienas līderi. Vēl tajos laikos, kad čigāni dzīvoja taboros un klejoja, taboram bija savs vadonis, kurš bija problēmu risinātājs un iespēju meklētājs - cilvēks ar autoritāti. Čigāniem ir jāapzinās, ka ir cilvēki, kas stāv viņiem aiz muguras, lai sniegtu atbalstu un palīdzību. Arī šodien šī iezīme ir saglabājusies. Šoreiz vadonis tika izvirzīts apzināti, un tam čigāni gatavojās jau savlaicīgi. 1998.gadā, kad notika pašreizējās Saeimas vēlēšanas, arī no čigānu vidus tika izvirzīts deputāta kandidāts - šobrīd jau deputāts - N.Rudevičs, kurš ir arī Latvijas Čigānu nacionālās kultūras biedrības vadītājs. Vēlēšanu laikā Sporta Namā toreiz tika sarīkots grandiozs pasākums, kas čigāniem bija par brīvu un ko apmeklēja 4 tūkstoši cilvēku. Pirms koncerta tika dziedāta čigānu himna. Šis pasākums uzturēja tautas solidaritātes apziņu.

Čigānu kopienā vispār pastāv noteikta autoritātes un varas hierarhija. Ir noteikts likums, ka jāklausa vecākajiem (viņiem ir solīds vecums un dzīves gaitā uzkrāta pieredze).

Reizēm ir dzirdēts, ka čigāni dzīvo lielās ģimenēs. To daļēji apstiprina arī respondentu stāstītais, un dzīvošanai lielā kopskaitā ir sava jēga. Pirmkārt, tas atbilst čigānu dzīves uztverei - kopā ir jautrāk, interesantāk. Otrkārt, vecāki tādā veidā iegūst zināmu kontroli par bērnu dzīvi. Tā kā čigāniem ir pieņemts precēties jauniem (pat no 16 gadu vecuma), tad, protams, sākumā jaunlaulātie ir pilnīgā vecāku apgādībā. Atbilstoši mūsdienu Eiropas tradīcijām, atsevišķos līdzekļu pietiekamības gadījumos notiek tā,

ka vecāki var iegādāties bērniem atsevišķu dzīvokli un tad bieži apciemot - ar dāvanām un ēdienu. Laika gaitā arī čigānu dzīvē ienāk modernā dzīvesveida pazīmes, un tāpēc tagad jaunās ģimenes pat labprāt izvēlas dzīvot atsevišķi. Jāpiebilst, ka šodien Latvijā dzīvojošie čigāni vairāk neceļo apkārt, jo visiem ir pastāvīga dzīvesvieta.

Čigāni precas pārsvarā ar savas tautības pārstāvjiem - tāpēc jau tik ilgi ir saglabājuši savas tautas identitāti. Pieminētās agrās laulības pamatojas arī uzskatā, ka, būdams precēts, jaunais vīrietis "nestaigās apkārt", jo tagad būs sieva, kas viņu pieskatīs. Kaut arī šodien modernajā pasaulē notiek citādi, čigāni tomēr pārsvarā oficiāli salaulājas, nevis vienkārši dzīvo kopā. Čigāni nevar piedot neuzticību, tādēļ tās gadījumā ar šo cilvēku izvairās kopienā kontaktēties.

Čigāniem ir ļoti attīstītas kopienas saites. Tādēļ arī svētki vienmēr tiek svinēti kuplā skaitā - sanāk pat 20 - 30 cilvēki, un nemitīgi notiek apmainīšanās ar laba vēlējumiem un tosti. Pie galda vīrieši un sievietes sēž atsevišķi. Mēdz notikt, ka svinību laikā kāds no viesiem pēkšņi pieceļas un uzaicina visus klātesošos turpināt svētkus viņa mājā. Svinību laikā čigāni daudz dzied, spēlē ģitāras, klausās bērnu priekšnesumos, jo čigāniem ir pieņemts svinībās ņemt līdzi bērnus. Galvenie čigānu svētki ir Ziemassvētki un Lieldienas, nekādu barbarisku svētku nav.

Kad kāds čigāns nomirst, tad bez aicināšanas sanāk kopā milzīgs čigānu pulks un sēro, ka ir aizgājis labs cilvēks. Ja kāds čigāns uz bērēm nav ieradies, pārējie viņam to ļoti pārmet, un tāpēc čigāni pat baidās uz šādu notikumu neierasties. Bēres noris divējādi. Ja sapulcējušies ir t.s. Latvijas čigāni, tad pēc sēru ceremonijas viņi sanāk kopā un līdzi latviešiem dzied vai pat dejo. Šādu rīcību nespēj saprast, piemēram, Krievijas čigāni, kas attiecīgi mierīgi sēž un atceras nelaiķa labos darbus, bet vakarā klusi izklīst.

Daudzi pazīst čigānu tautu pēc tās muzikalitātes un dziedāšanas mākas. Kā atzīst respondenti, ar to nodarbojas katrs čigāns.

Respondentiem ir savs skatījums uz zīlēšanu. Zīlēšana tiek atzīta par īpašu čigānu tautai dotu talantu no Dieva, kāds nepieder nevienai citai nācijai. Taču čigāniem šis talants ir jāizmanto, lai palīdzētu cilvēkiem, un patiesībā čigāni par zīlēšanu nedrīkst prasīt naudu - ja nu vienīgi pats cilvēks, kuram ir zīlēts, vēlas kaut ko iedot. Latvijā ir daudzi zīlēšanas saloni, bet neviens no tiem nepieder čigāniem. Kā domā paši čigāni, šajos salonos notiek tikai cilvēku muļķošana, jo vienīgi čigāni var cilvēkam precīzi pateikt viņa nākotni. Vaicāti, kādēļ tad tik daudzas čigānietes nodarbojas ar zīlēšanas

piedāvājumiem tirgū, par to, protams, prasot samaksu, respondenti atbildēja, ka, pirmkārt, "katrā organismā ir slims loceklis", bet, otrkārt, šis ir veids, kā kaut nedaudz nopelnīt, jo arī tirgū zīlējošajām čigānietēm gribas ēst, kā arī - viņu bērniem, bet cita ienākumu avota diemžēl nav. Taču zīlēšana tirgū patiesībā ir cilvēku muļķošana - tā atzīst paši čigāni.

Čigāni arī atzīst, ka 90 % šīs tautas pārstāvju piemīt spējas hipnotizēt, taču, no otras puses, nohipnotizēt varot tikai iekšēji vājus cilvēkus. Visiem čigāniem ir augsti attīstīta intuīcija - gan sievietēm, gan arī vīriešiem. Čigāni ir labi psihologi.

Jautāti par tipiskākajām čigānu rakstura iezīmēm, respondenti, pirmkārt, uzsvēra savas tautas miermīlību, labdabību un viesmīlību. Domas dalījās attiecībā uz izslavēto čigānu karstasinīgumu. Kaut arī respondenti pārsvarā apstiprina tā esamību, tomēr viens no viņiem apgalvoja, ka šāds uzskats par čigāniem radies no anekdotēm, jo šodien tā vairs neesot.

Čigāniem piemīt īpašība glabāt visu savu mantību pie sevis, tādēļ nebūtu sevišķi raksturīgi, ja čigāni steigtos naudu noguldīt bankā. Šī īpašība čigānus ir novedusi līdz šodienas situācijai - kad viss ir izšķiests.

Šodien čigānus ir viegli apmānīt, jo viņi nav izglītoti, un tāpēc zaudē, ja pretī atrodas izglītību saņēmis cilvēks.

Respondentiem tika arī jautāts par čigānu kopienas atvērtību pret kontaktiem ar citu tautību pārstāvjiem. Uz šo jautājumu tika atbildēts, ka personīgi viņiem visiem pieciem ir draugi - citu nacionalitāšu pārstāvji, taču vispār čigānu kopienai ir tendence kontaktēties galvenokārt savā starpā. Kad vienam no viņiem tika uzdots jautājums, vai attiecības ar citām tautībām tomēr netiek vairāk vai mazāk balstītas ekonomiskajā izdevīgumā, atbilde izrādījās mazliet pretrunīga. Čigānu kopienas pārstāvis atbildēja, ka attiecības nav balstītas uz ekonomisku labumu, bet gan uz tīri kristīgiem nodomiem - palīdzot kādam cilvēkam, pretī saņems divkārtīgu atmaksu!

Čigāniem nepatīk stāstīt citiem cilvēkiem, ka viņiem klājas smagi, tādēļ pārsvarā reālā saņemamā palīdzība nāk vienīgi no Latvijas Čigānu nacionālās kultūras biedrības puses.

Šodien čigānu situācijas uzlabošanā ir veiktas dažas iestrādes no Latvijas Čigānu nacionālās kultūras biedrības puses. Vispārēji raksturojot, tā cenšas pārliecināt Latvijas valdību, ka čigāniem ir nepieciešams sniegt palīdzību - arī tā iemesla pēc, ka, salīdzinot ar citām valstī dzīvojošajām etniskajām minoritātēm, čigāniem nav savas valsts, kas tos varētu kaut kādā veidā atbalstīt. Ir vēlēšanās un plāni izveidot čigānu

skolu, speciālas čigāniem domātas medicīnas iestādes, teātri, restorānu. Čigāniem paredzēts piedāvāt konsultatīvu palīdzību, piemēram, elementārāko tiesību izpratnē, gan arī tādā lietā kā sava biznesa plāna izstrādāšanā - kā veikt juridisko dokumentu noformēšanu u.c.

Daži čigāni ir saņēmuši palīdzību no ASV esoša holokausta fonda - tā ir sava veida kompensācija par holokausta laikā nodarītajiem zaudējumiem.

Pastāv arī kāda speciāla programma, kas līdzīgu kompensatorisku mērķu vadīta jau 20 Latvijas čigānu ģimenēm ir devusi iespēju doties uz Angliju, lai apmestos tur uz dzīvi, nodrošinot pilnu apgādību. Taču čigānu kopienas vadītāji šo iespēju neatbalsta, jo vēlas dzīvei normālus apstākļus radīt šeit pat Latvijā, kur ir daudzu čigānu dzimtene, nevis dodoties kaut kur prom.

Kā uzskata viens no respondentiem, nav jēgas vienkārši iedot čigānam naudu, bet gan jāprasa, kā viņš to ieguldīs un kā atmaksās no darba peļņas. Jāpalīdz, pirmkārt, ir tam, kurš sevi jau ir apliecinājis kā centīgu un varošu cilvēku. Ir jābūt speciālai, pamatotai programmai, kā atgūt iedoto naudu. Tādēļ arī čigānu kopienas līderis nedrīkst nodarboties ar politiku, kā tas notiek šobrīd, bet gan viņam ir jābūt atbildīgam par attiecīgu programmu izstrādi un to vērtīguma un atbilstības pierādīšanu dažādu komisiju ekspertiem. Kopienas vadonim turklāt jābūt regulāram kontaktam ar tās locekļiem.

Pārlūkojot iegūto informāciju, jāizdara vairāki **secinājumi**:

3. Galvenās problēmas, ar kurām respondentu skatījumā šodien sastopas Latvijas čigāni, ir gan zema izglītības līmenis, kas likumsakarīgi ir saistīts ar ārkārtīgi augsto bezdarba līmeni, gan arī sabiedrības negatīvā attieksme pret čigāniem, kas bieži vien ir nepamatota.
4. Kaut arī laika gaitā ir mazinājusies tradīciju ietekme, tomēr pastāv noteikti kopienas iekšējie likumi, kas lielā mērā regulē tās locekļu rīcību un attieksmi pret dažādām parādībām. Viena no specifiskajām iezīmēm ir diezgan lielā kopienas noslēgtība; kopienas struktūras un tajā notiekošo procesu analīze ir vēl viena pētījuma vērtā tēma.
5. Īpaši akcentējama ir čigānu kopienas līderu kā kopienas inteliģences lielā autoritāte; iespējamās nākotnes sadarbības kontekstā būs nepieciešama cieša sadarbība ar šiem kopienas līderiem, lai tādējādi realitātē norisinātos sadarbība ar visu kopienu.



6. Čigāni kopumā atzīst Latvijā esošās politiskās varas leģitimitāti, tomēr attieksme pret valstī pastāvošo etniskās stratifikācijas modeli un no tā izrietošajām varas sadalījuma attiecībām nav pielīdzināma samierināšanās situācijai, jo ir vēlēšanās panākt šajā jomā izmaiņas. Protams, ir nepieciešams arī dziļāk apzināties nepieciešamību veidot sadarbību ar citiem, jo, noslēdzoties tikai savā kopienā un kontaktējoties ar citām nacionālajām grupām vienīgi kaut kā iegūšanas vārdā, rezultāti būs daudz mazāki.
7. Diezgan daudz no sabiedrībai esošās informācijas par čigāniem atbilst patiesībai, taču ir arī vairāki tādi aspekti, kas paliek neredzami, un līdz ar to nevaram runāt par precīzu patiesās situācijas atspoguļojumu. Intervijas ar čigānu kopienas pārstāvjiem ļauj uz šo tautu paskatīties citādākā skatījumā - daudz pozitīvākā un perspektīvākā, nekā tas ir bijis līdz šim. Jāsecina, ka tieši šādu pozitīvu piemēru izcelšana varētu palīdzēt mainīt arī citu Latvijas sabiedrības locekļu domas par čigāniem, ļaujot pašiem nonākt pie secinājuma, ka, neskatoties uz mentalitātes, kultūras un vēsturiskās attīstības atšķirībām, katrā tautā, katrā nacionālā grupā ir dažādi cilvēki, un nav pareizi visus vērtēt pēc vienas mērauklas, automātiski izdarot savu pieņēmumu par kādu cilvēku un tāpēc ierobežojot viņa iespējas un tiesības.

## **2. Latviešu kā etniskas majoritātes attieksme pret čigāniem kā etnisku minoritāti**

Latviešu kā etniskas majoritātes attieksme pret čigāniem kā etnisku minoritāti tika pētīta, izmantojot kvantitatīvo pētījumu metodi - anketu aizpildīšanu, kas tika izdalītas, balstoties uz nejaušības principu. Tas nozīmē, ka speciāli netika pētītas kādas atsevišķas - piemēram, noteiktas sociālās vai vecuma grupas pārstāvju domas. Pētījums tika veikts kā pilotpētījums, kas, noskaidrojot galvenos problēmjasautājumus un akcentējot tālākās nepieciešamās izpētes jomas, tiks turpināts jau tāda pētījuma ietvaros, kas sniegs reprezentivitāti procentuāli atbilstoša respondentu skaita ziņā. Turpmāko pētījumu veiks Latvijas Čigānu nacionālā kultūras biedrība plaša pētījuma "Šķēršļi čigānu integrācijai Latvijas sabiedrībā" ietvaros.

Kopumā tika aizpildītas 165 anketas, un iegūtie rezultāti palīdz gūt ieskatu gan latviešu attieksmē pret čigāniem, gan arī noskaidrot faktus, kas pārsvarā attiecas uz Latvijā pieejamo informāciju par čigānu minoritāti.

No visiem respondentiem 39 % bija vīrieši vecumā no 15 līdz 71 gadam, bet 61 % - sievietes vecumā no 15 līdz 60 gadiem. 84 % respondentu dzīvo pilsētā, bet 16 % - laukos. 12 % respondentu ir pamata izglītība, 58 % - vidējā izglītība, bet 30 % - augstākā izglītība.

26 % respondentu kā savu pamatnodarbošanos nosauc studijas augstskolā vai arī cita veida mācības. 10 % strādā apkalpojošajā sfērā. Gan medicīnas, gan izglītības darbinieki veido pa 7 %. Arī tirdzniecības darbinieki veido 7 % no kopējā respondentu skaita. 5 % ir pensionāri. Pa 2 % no respondentu kopskaita ir mājsaimnieces, grāmatvedības darbinieki, biznesmeņi, datorspeciālisti, lauksaimnieki, elektromehāniķi, kā arī bezdarbnieki. Ir arī pa vienam citās sfērās strādājošo respondentu, piemēram, celtnieks, jurists, inženieris u.c.

Pirmkārt, tika noskaidrots tas, kāda ir bijusi respondentu līdzšinējā saskarsme ar čigāniem.

- 67% līdzšinējā saskarsme ar čigāniem ir bijusi nejauša - uz ielas, tirgū u.c.;

- 25% ir personīgi pazīstams kāds čigāns vai čigānu ģimene;
- 3% saskarsmes ar čigāniem nav bijis vispār;
- 5% saskarsme ir izpaudusies citā veidā, piemēram, respondents ir mācījies kopā ar čigānu pamatskolā vai arī bērnībā čigāni ir dzīvojuši respondentam kaimiņos.

Tālāk anketā tika uzdots jautājums par to, kādas ir trīs čigānu raksturīgākās pozitīvās īpašības.

Kā visraksturīgākās šeit tika nosaukta čigānu savstarpējā saliedētība, atbalsts un vienotība (24%), sabiedriskums (15 %), muzikalitāte un talantīgums (15%), brīvības un neatkarības mīlestība (6 %), ģimenes saišu stiprums (5 %), jautrība (5 %) un uzticība tradīcijām un kultūrai (5 %). Tomēr pozitīvo īpašību vērtējumā neizpaudās pilnīga vienprātība, jo bieži vien kāda īpašība tika nosaukta tikai vienreiz.

Respondentiem bija jānosauc arī trīs čigānu raksturīgākās negatīvās īpašības, un šeit jau ir vērojama diezgan liela vienprātība.

Visnegatīvāk respondenti vērtē čigānu uzbāzību (33 %) un zaglīgumu (33%), tam seko krāpniecība (20 %), slinkums (18 %), melīgums (18 %), viltīgums (15 %), nekaunīgums (10 %), netīrība (8 %), nekārtība (6 %), negodīgums (6 %), klejošana (4 %), mantkārtība (4 %), agresivitāte (4 %) un trokšņainība (4 %).

Respondentiem bija jānovērtē arī latviešu pozitīvās īpašības.

Kā visraksturīgākā latviešiem piemītošā pozitīvā īpašība tika nosaukts strādīgums (44 %). Tad seko godīgums (10 %), dzimtenes mīlestība (8 %), miermīlīgums (7 %), izpalīdzīgums (7 %), draudzīgums (7 %), labsirdība (6 %), garīgums (5 %), centīgums (5 %), pacietīgums (4 %), pieticība (4 %) un kārtīgums (4 %).

Tika arī nosauktas latviešu negatīvās īpašības.

Šeit vislielāko atbilžu skaitu saņēma skaudība (48 %), nenovīdība (16 %), neuzņēmība (15 %), padevīgums (8 %), noslēgtība (7 %), skopums (7 %), iedomība (5 %), egoisms (5 %) un nesaticība (4 %).

Pārlūkojot nosauktās abu tautu pozitīvās un negatīvās īpašības, kādas tās tiek uztvertas vispārējos priekšstatos, redzams, ka latvieši un čigāni ir visai atšķirīgi - bieži vien īpašība, kas ir tipiska latviešiem, nav pārāk raksturīga čigāniem, piemēram, strādīgums, un otrādi - piemēram, čigāniem piemītošā savstarpējā saliedētība, kas savukārt nav tipiska latviešiem, kuri savā starpā ir vairāk nenovīdīgi.

Šo pētījuma aspektu varētu turpināt aplūkot tālākos pētījumos, iegūstot datus par to, kā, piemēram, piederība pie noteiktas kādas sociālas grupas ietekmē etnisku aizspriedumu rašanos pret tāda paša un/vai cita sociālā līmeņa piederīgiem citu tautību pārstāvjiem.

Tālāk anketā bija jāatbild, kāda veida faktus parasti pasniedz masu mēdijos sastopamā informācija par čigāniem. Rezultāti parāda, ka 40 % gadījumu respondenti ir sastapušies ar faktiem, kas saistīti ar dažādiem kriminālnodarījumiem - krāpniecību, zagšanu, narkotiku tirdzniecību, kā arī melošanas vai cietsirdības izpausmju gadījumiem. 10 % respondenti masu mēdijos ir sastapušies ar faktiem, kas atspoguļo čigānu kultūras dzīvi, parādot šo tautu kā talantīgu un muzikālu. 5 % bija pieminējuši faktus, kas atspoguļo reālo čigānu dzīvi Latvijā, parādot esošās sadzīves problēmas.

Bija cilvēki, kas atbildēja arī mazliet savādāk, nenosaucot konkrētus faktus, bet gan informāciju raksturojot vispārīgi. No visiem aptaujātajiem 21 % masu mēdijos sastopamo informāciju par čigāniem nosauc kā negatīvu, 4 % uzskata, ka informācija ir pozitīva, 2 % saka, ka informācija ir neitrāla, bet 4 % uzsver, ka informācijas par čigāniem pietrūkst.

Pārējie respondenti, kas veido procentuāli mazskaitlīgu daļu, bija pieminējuši arī tādu informāciju kā, piemēram, čigānu tiesību diskriminēšana Latvijā un pasaulē (1 %) vai jaunas grāmatas čigānu valodā iznākšanu (1 %).

Daudzās atbildēs bija pieminēts tas, ka informācija bieži vien tiek pasniegta tendenciozā veidā, kas rosina cilvēkos aizdomīgumu un uzmanīšanos. Turklāt informācija mēdz būt visai pretrunīga, jo no vienas puses čigāni tiek parādīti kā ļoti talantīga tauta, bet no otras puses - kā noziedznieki, šīs īpašības, protams, piedēvējot visai tautai.

Jāsaka, ka tieši masu mēdijos pasniegtā informācija ir tā, ka galvenokārt veido latviešu priekšstatu par čigāniem, taču šī informācija pārsvarā izceļ nepatīkamākos faktus, turklāt tā bieži apstiprinās ar piemēriem, kas novērojami, sastopoties ar redzamāko čigānu minoritātes daļu - t.s. tirgus publiku, kas arī apstiprinās tālākajās respondentu atbildēs.

Vērtējot to, vai masu mēdijos sastopamā informācija ir patiesa, 15 % uzskata, ka tā ir patiesa vienmēr, 79 % uzskata, ka tā patiesībai atbilst daļēji, 4 % domā, ka informācija ir pilnīgi nepatiesa, bet 2 % nav sava viedokļa šajā jautājumā.

Atbildot uz jautājumu par raksturīgākajām čigānu nodarbošanās, respondenti kā vispopulārāko min tirgošanos - 59 %. Kā otra populārākā tiek nosaukta zīlēšana - 36 %. Tālāk seko tādas nodarbes kā zagšana (20 %), krāpšana (19 %), spekulācija (9 %), muzicēšana (5 %), narkotiku tirdzniecība (5 %).

Atkal jāsaprot, ka šādu nodarbošanās veidu nosaukšana lielā mērā ir saistīta ar masu medijos pausto negatīvo informāciju, kas spiež izdarīt diezgan vienādus secinājumus par to, ko čigāni pārsvarā dara. Taču, no otras puses, veidojot čigānu sociāli psiholoģisko portretu un to piedāvājot nākošajā nodaļā, būs iespējams pārlicināties, ka zināmā mērā nosauktās nodarbošanās patiešām pastāv čigānu vidū.

Pārdomājot galvenās čigānu problēmas, 13 % uzskata, ka, pirmkārt, problēma ir čigānu zemā izglītība vai pat tās trūkums. 10 % par galveno problēmu uzskata sabiedrībā valdošos negatīvos priekšstatus par čigāniem un no tā izrietošo čigānu diskrimināciju. Vēl 10 % nosauc čigānu vidū pastāvošo bezdarbu. 7 % min čigānu izolētību no pārējās sabiedrības, un vēl 7 % kā galveno čigānu problēmu uzskata nevēlēšanos strādāt un mācīties. 6 % nosauc pārējās sabiedrības neuzticēšanos čigāniem. Tālāk seko tādu problēmu uzskaitījums kā nepietiekams nodrošinājums ar dzīvesvietu (5 %), savas valsts trūkums (5 %), naudas trūkums (5 %). Kā svarīga problēma tiek arī akcentēta čigānu tradicionālās vides ietekme, kas uztur vēlēšanos palikt pie iepriekšējā dzīvesveida un pat nevēlēšanos iekļauties Latvijas sabiedrībā (5 %). Kā problēma tiek nosaukta arī čigānu minoritātes īpatnības, atšķirīgā mentalitāte (4 %).

Kā nākamais jautājums tika vaicāts, kas tad ir izraisījis čigānu problēmas.

40 % respondentu uzskata, ka vainīgi ir paši čigāni ar savu atšķirīgo mentalitāti un dzīvesveidu. Savādāk domā 13 % respondentu, kas atbild, ka šeit vainojama citu tautu neiecietība pret čigāniem, sabiedrībā valdošā negatīvā attieksme, kas izraisa diskrimināciju, stereotipisku nostāju un aizspriedumus. Citi uzskati pauž domu, ka vainojama ir laika gaitā izveidojusies vēsturiskā pieredze saskarsmē ar čigāniem (5 %), kā arī čigānu vidū plaši izplatītais bezdarbs un izglītības trūkums (5 %).

Vairāki respondenti augstāk minētās problēmas redzēja kā citu no citas atkarīgas un savstarpēji izrietošas. Citējot kādu respondentu, jāatzīst, ka daudzu problēmu pamatā ir čigānu kopienas vairākuma indivīdu nevēlēšanās (ilgākā laika periodā) un nespēja

mainīt savu attieksmi tā, lai čigānu uzvedība atbilstu sabiedrībā akceptējamam uzvedības modelim. Tā nu laika gaitā tas ir izveidojis sabiedrības attieksmi pret čigāniem kā pret neuzticamiem cilvēkiem, kas savukārt potenciālam darba devējam rada nevēlēšanos ņemt tos darbā. Čigāniem trūkst iztikas līdzekļi, un tad viņi ir spiesti nodarboties ar ne īpaši likumīgu tirdzniecību u.c., kā arī zagšanu un citām sodāmām darbībām, un tad jau ir pavisam grūti mainīt sabiedrības attieksmi pret sevi un pierādīt, ka ne vienmēr katrs indivīds atbilst izveidotajam priekšstatam.

Repondenti tika lūgti arī atbildēt uz jautājumu, kas tad varētu čigāniem palīdzēt risināt viņu problēmas. Katrs respondents varēja atzīmēt vairākus variantus.

30 % uzskata, ka palīdzību čigāniem varētu sniegt valsts. 32 % domā, ka palīdzēt varētu nevalstisko organizāciju sektors. 25 % ir pārliecināti, ka palīdzību sniegt varētu atsevišķas personas ar savu personīgo iniciatīvu. 14 % norāda, ka palīdzēt sev var paši čigāni - pacietīgi un ilgstoši darbojoties sava tēla uzlabošanā. 3 % respondentu ir noskaņoti visai pesimistiski, jo norāda, ka čigānu problēmu risināšanā nevar palīdzēt neviens.

Atbildot uz jautājumu, cik lielā mērā čigāni ir iekļāvušies Latvijas sabiedrībā, tika iegūti sekojoši rezultāti.

5 % uzskata, ka čigāni Latvijas sabiedrībā ir iekļāvušies pilnībā, 40 % domā, ka čigāni ir iekļāvušies labi. 33 % vērtē, ka čigāni Latvijas sabiedrībā ir iekļāvušies viduvēji, 20 % uzskata, ka iekļāvušies nepietiekami, bet 22 % domā, ka čigāni vispār nav iekļāvušies Latvijas sabiedrībā.

Šeit daži respondenti bija centušies arī noskaidrot, ko vispār nozīmē iekļauties sabiedrībā. Kā komentēja kāds no respondentiem, ja tas nozīmē to, ka sabiedrība atzīst, ka tajā ir čigāni, tad varam uzskatīt, ka čigāni ir iekļāvušies labi. Savukārt ja iekļauties nozīmē to, ka čigāni sabiedrībā tiek uzskatīti par tai piederīgiem (vēlamiem), tad viņi nav iekļāvušies vispār. Ir arī trešais iekļaušanās interpretējums - čigāniem ir tādas pašas iespējas un tiesības kā pārējiem sabiedrības locekļiem, un tad jāsaprot, ka šajā nozīmē čigāni Latvijas sabiedrībā ir iekļāvušies nepietiekami vai vispār nav iekļāvušies. Līdzīgas piebildes izskanēja vēl no dažiem respondentiem, kuri šajā jautājumā bija īpaši iedziļinājušies.

Tiem respondentiem, kas uzskatīja, ka čigāni Latvijas sabiedrībā iekļāvušies

nepietiekami vai arī nav iekļāvušies vispār, tika jautāts, kas ir tam galvenie iemesli - tas, kādēļ iekļaušanās jeb integrācija nevar sākties.

Kā galvenais iemesls tika minēta čigānu nevēlēšanās kontaktēties, kopienas noslēgtība, neuzticēšanās cittautiešiem, kā arī kultūras atšķirības (16 %). 10 % respondentu domā, ka vainīga ir čigānu mentalitāte. 7 % respondentu uzskata, ka galvenais iemesls, kādēļ čigāni nav iekļāvušies Latvijas sabiedrībā, ir sabiedrības attieksmās viņus pieņemt, kas rada čigānu izolētību. 5 % svarīgs iemesls šķiet čigānu savdabīgais dzīvesveids (vēlēšanās klejot, nepakļaušanās normām), bet vēl 5 % min čigānu vidū esošo izglītības trūkumu.

Līdzīgs jautājums tika uzdots, lūdzot nosaukt galvenos šķēršļus, kas varētu kavēt čigānu integrāciju Latvijas sabiedrībā, kad jau radīti kādi priekšnoteikumi, lai tā sāktos.

Šeit 16 % respondentu uzskata, ka galvenais šķērslis būtu sabiedrības atturīgā un negatīvā attieksme pret čigāniem, stereotipi, neuzticēšanās, etniskā neiecietība. 26 % respondentu domā, ka galvenais šķērslis varētu būt pašu čigānu savrupais dzīvesveids, tradīciju ietekme, vēlēšanās palikt neatkarīgiem un nemainīt savu dzīvesveidu. 10 % kā šķērslī čigānu integrācijai uzskata viņu atšķirīgo mentalitāti. 8 % uzskata, ka šķērslis ir čigānu izglītības trūkums, bet 4 % uzsver čigānu negodīgo attieksmi pret citas tautības pārstāvjiem.

Vērtējot latviešu un čigānu savstarpējās attiecības, tikai 1 % uzskata, ka tās ir ļoti labas. 13 % uzskata, ka šīs attiecības ir labas, savukārt 50 % nosauc tās par viduvējām. 27 % uzskata, ka latviešu - čigānu savstarpējās attiecības ir sliktas, bet 6 % saka, ka attiecības vērtējamas kā ļoti sliktas.

Respondentiem, kuri uzskatīja, ka latviešu - čigānu attiecības ir sliktas vai ļoti sliktas, tika piedāvāts izteikt savus ierosinājumus, kā tās uzlabot. Tālāk seko to pilns uzskaitījums.

Starp latviešiem un čigāniem ir jāveicina savstarpējā sapratne un lojalitāte, etniskā vienotība (5 %); čigāniem ir jāizglītojas (4 %); radikāli jāmaina čigānu dzīvesveids (4 %); jārada vairāk informācijas un reklāmas par šo tautu, tās pozitīvajiem pārstāvjiem (3 %); čigāniem jādarbojas kādā noderīgā sfērā, jāstrādā (2 %); čigānus ir jāiznīdē no Latvijas kopā ar citiem melnās rases pārstāvjiem (2 %).

Vēl bija ieteikumi, kurus izteica atsevišķas personas, piemēram, jāpieņem šī tauta kā

jebkura cita; jārada iespēja čigāniem un latviešiem iepazīties citam ar cita labajām īpašībām; valsts līmenī jārada speciālas darbavietas, kas nodarbotos ar attieksmes pret čigāniem mainīšanu; jāpalīdz čigāniem izglītoties; jālūdz finansējums no Eiropas Savienības, lai čigāni varētu izglītoties; vairāk jācenšas veidot draudzību ar čigāniem individuālā līmenī; jāintegrē čigānus Latvijas sabiedrībā, kad viņi vēl mācās skolā; čigāniem ar cieņu jāizturas pret latviešu tautu, tās tradīcijām, Latvijas valsti; valdībai jāpievērš uzmanību šiem jautājumiem; jāiesaista kārtību sargājošās iestādes; čigāniem jāpārtrauc mānīt cilvēkus.

No vairāku respondentu atbildēm kļūst skaidrs, ka, pirmkārt, savstarpēji būtu jāmaina attieksme. Kādā anketā pat izskan ideja to darīt uz mērķtiecīgi izstrādāta rīcības plāna bāzes, pakāpeniski informējot sabiedrību par pozitīvo, kas paveikts šajā jomā.

5 % respondentu uzskata, ka šīs attiecības diemžēl nekā nevarēs uzlabot, bet 2 % domā, ka nevajag darīt neko, jo čigāni to nevēlas.

Respondentiem tika arī jautāts, vai, pēc viņu domām, Latvijā tiek pārkāptas čigānu tiesības.

11 % uzskata, ka čigānu tiesības tiek pārkāptas. 84 % atbildēja noliedzoši. 5 % šajā jautājumā nebija sava viedokļa.

Tiem, kuri uzskata, ka Latvijā kaut kādā veidā tiek pārkāptas čigānu tiesības, tika piedāvāts nosaukt konkrētus piemērus.

Kā vistipiskākais piemērs tika nosaukts tas, ka čigānus bieži vien nepieņem darbā viņu atšķirīgās nacionalitātes dēļ, kas tiek noteikta gan pēc čigānu izskata, gan arī pēc pasē norādītās tautības (4 %). Kā vēl viens piemērs 2 % gadījumu tika minēts tas, ka sabiedrībā čigāni bieži vien tiek apsmieti un lamāti, speciāli čigāniem tiek izdomātas dažādas pazemojošas iesaukas, piemēram, Talsos čigānus sauc par “siseņu ēdājiem”. Vēl pa 1 % respondentu atbilžu saņēma šādi, pēc respondentu domām, Latvijā esošie čigānu tiesību pārkāpumi:

- Čigāni sabiedrībā ir atstumti un neievēroti.
- Čigāniem trūkst informācijas pieejamības.
- Avīzēs par čigāniem sniegtā informācija liek domāt par šo tautu kā noziedznieku kopumu.
- Tiek pārkāpta nevainības prezumpcija - nevis no tiesībsargājošo instanču puses,



bet gan tas attiecas uz atsevišķu sabiedrības locekļu rīcību.

- Trūkst likumu, kas palīdzētu uzlabot čigānu situāciju.
- Bieži vien čigāni netiek ielaisti kādā pasākumā.
- Ļoti bieži pasākumos tiek piekauti tieši čigāni.
- Daudzi čigāni spiesti dzīvot kazarmu tipa mājokļos.
- Latviešu bērni bieži apsmej čigānu bērnus.
- Čigāniem nav dotas iespējas saglabāt savu identitāti.
- Čigāniem trūkst pietiekamas iespējas izglītoties.
- Latvijā netiek respektētas cilvēka tiesības uz veselīgu dzīvesveidu vispār.

Kā nākamais jautājums tika vaicāts, kāda kopumā ir latviešu attieksme pret čigāniem. Tikai 4 % respondentu uzskata, ka šī attieksme ir kopumā pozitīva. 46 % domā, ka latviešu attieksme pret čigāniem ir neitrāla, bet 50 % uzskata, ka šī attieksme kopumā tomēr ir negatīva.

Respondentiem tika jautāts arī tas, kādēļ, pēc viņu domām, latviešu attieksme pret čigāniem kopumā ir negatīva.

Visvairāk atbilžu - 21 % - saņēma uzskats, ka šeit vainojams čigānu nekārtīgais dzīvesveids, viņu melošana, zagšana, krāpšana, lādēšana. Pa 4 % saņēma tādi atbilžu varianti kā sabiedrībā pastāvošie stereotipi un aizspriedumi, kā arī tas, ka čigāniem nevar uzticēties. 3 % domā, ka vainojama ir čigānu uzbāzība, bet vēl 3 % uzskata, ka šī negatīvā attieksme veidojas no negatīvas informācijas par čigāniem, kura diemžēl apstiprinās ar negatīvu pieredzi.

Skaidrs ir arī tas, ka ilgu laiku (arī pašlaik) neviena puse nav vēlējusies pielāgoties otram, bet katrai no tām ir atšķirīga attieksme pret apkārtējo.

Balstoties uz iepriekšējās nodaļās minēto pētījumu Zviedrijā, kas noskaidroja zviedru attieksmi pret čigāniem, arī latviešu repondentiem tika piedāvātas tās pašas stereotipu kategorijas, lai viņi varētu izvēlēties sev visatbilstošāko nostādni vai arī vairākas no tām.

Tikai 4 % respondentu domā, ka čigāni ir *laba un cienījama tauta*, kas ilgi tikusi apspiesta un diskriminēta, bet tagad vēlas pieņemt latviešu sabiedrībā dominējošās normas un vērtības. Toties 35 respondentu uzskata, ka čigāni ir *pārsteidzoša, brīva un*

*noslēpumaina tauta. 28 % izvēlējās atbildi, ka čigāni ir bīstama, sveša tauta, kas ceļo apkārt un vienmēr sagādā problēmas. 17 % uzskata, ka čigāni ir mūsdienīga, netīra publika. 32 % piekrīt uzskatam, ka čigāni ir citas kultūras pārstāvji, kas ir pietiekami kompetenti, lai aizstāvētu sevi kā specifisku nāciju. Tikai 7 % domā, ka čigāni ir etniski apspiesta tauta.*

Noslēgumā respondentiem tika jautāts, vai viņi pieļauj iespēju darboties kopā vienā kolektīvā (darba, mācību u.c.) kopā ar čigānu tautības pārstāvi, lūdzot paskaidrot kāpēc.

- 77 % šādai iespējai piekrīt, to motivējot dažādi. 8 % no visiem respondentiem darbotos vienā kolektīvā ar čigānu, jo uzskata, ka visi cilvēki ir līdzvērtīgi neatkarīgi no etniskās piederības. 5 % uzsver, ka, pirmkārt, katrs cilvēks vērtējams individuāli. Vēl 5 % domā, ka galvenais ir tas, lai izveidojas koleģiāla saprašanās un otrs cilvēks ir labs speciālists. 4 % saka, ka pats galvenais ir tas, lai cilvēks ir godīgs. Pa 2 % saņēma arī tādas atbildes kā, piemēram, tas, ka šādā veidā varētu palīdzēt veicināt čigānu integrāciju Latvijas sabiedrībā, kā arī tas, ka būtu ļoti interesanti strādāt kopā ar citas kultūras pārstāvi - savādāku cilvēku. 1 % saņēma, piemēram, tāda atbilde, ka respondentam ir pašam zināms labs šādas sastrādāšanās piemērs.
- Savukārt 23 % respondentu iespēju darboties vienā kolektīvā kopā ar čigānu neatbalsta. 8 % no kopējā respondenta skaita uzsver, ka viņi neuzticas čigāniem. 4 % saka, ka viņiem nepatīk šī tauta. 1 % uzskata, ka ar čigāniem būtu grūti sastrādāties.

Balstoties uz iegūtajiem datiem, iespējams izdarīt vairākus **secinājumus**:

5. Šajā pētījumā ir iegūts neliels un vispārējs latviešu attieksmes pret čigāniem apskats. Kaut arī salīdzinoši mazais anketu skaits neļauj uzskatīt iegūtos datus par pietiekami reprezentatīviem, tomēr ir noteiktas vispārējas aprises tam, ko latvieši uzskata par čigāniem, visas sabiedrības viedokļa atferējumā, protams, ieliekot ne mazumu savu personīgo uzskatu un pieredzes. Turpmākajā Latvijas Čigānu nacionālās kultūras biedrības veiktajā pētījumā būs iespējas meklēt atbildes jau uz vairākiem konkrētiem "kāpēc", piemēram, dziļāk pētīt jautājumu par čigānu tiesību pārkāpšanas cēloņiem un katra atsevišķā respondenta personīgo attieksmi

un izturēšanos šādā aspektā.

6. Šajā pētījumā iegūtie dati liek domāt, ka, ņemot vērā veidus, kādos tiek noliegtas sociālas problēmas vai arī notiek izvairīšanās no atbildības par tām, pārsvarā latviešu vidū ir izplatīti tādi attieksmju veidi pret čigānu sociālajām problēmām kā, piemēram, problēmu personalizēšana, atmaksa, upura vainošana.
7. Daudzas atbildes pauž negatīvu stereotipisku attieksmi pret čigāniem, kas radusies gan no publiski masu mēdijos izskanējušas informācijas, gan personiskas pieredzes rezultātā, tomēr pārsvarā izslēdz iespēju atsevišķiem čigāniem apliecināt sevi pozitīvi kādā jomā, jo katrs tiek uztverts attieksmes pret visu tautu kontekstā.
8. Analizējot latviešu attieksmi pret čigāniem, ir skaidrs, ka vismaz no latviešu puses šobrīd Latvijā čigānu cilvēktiesības tiek pārkāptas - tiek pārkāpts nediskriminācijas princips, kas cilvēktiesību sargājošajos un attiecīgo organizāciju dalībvalstīm saistošajos dokumentos nosaka, ka visas šajos dokumentos minētās tiesības un brīvības ir jānodrošina bez jebkādas diskriminācijas arī uz piederības kādai mazākumtautībai vai nacionālās izcelsmes pamata, un tas attiecas uz politisko, ekonomisko, sociālo, kultūras vai jebkuru citu sabiedrības dzīves jomu.
9. Būtisks aspekts, kas pieminēts sniegtajās atbildēs un kam ir liela loma sabiedrības attieksmes pret čigāniem mainīšanā, ir pašu čigānu zināmā mērā pastāvošā vēlēšanās pārsvarā kontaktēties ar savas minoritātes pārstāvjiem, kas ir viens no faktoriem saistībā ar esošo kopienas noslēgtību.
10. Kaut arī pārsvarā anketās iegūtajās atbildēs manāma negatīva pieskaņa, nav noliedzama arī iespēja latviešos kā etniskā majoritātē un dominējošā nacionālā grupā saskatīt zināmu piekrišanu būt vairāk vai mazāk atsaucīgiem, ja Latvijā tiktu nopietni un mērķtiecīgi domāts par čigānu integrēšanu sabiedrībā, viņu situācijas uzlabošanu - arī cilvēktiesību aspektā, kas, neapšaubāmi, būs saistīts ar daudzām citām jomām.